

Osaleja nimi: _____

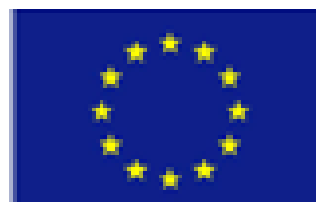
Laste õigusi avades

Euroopa spetsialistide võimekuse suurendamine haavatavate laste õiguste kaitsmisel

Osaleja töövihik

Moodul 1: sissejuhatus lapse õiguste teemasse

Projekti kaasrahastab Euroopa Liidu põhiõiguste ja
kodakondsuse programm

Lisarahastust pakub Allan and Nesta Ferguson Charitable Trust

coram **clc**
Children's Legal Centre

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

coram
Voice
getting young voices heard

 errc
european roma rights centre

NEID MATERJALE ON ARENDANUD:

*Coram Children's Legal Centre,
Ühendkuningriik*

Coram Voice, Ühendkuningriik

*European Roma Rights Centre,
Ungari*

Toetanud on:

*The Child Law Clinic, University
College Cork, Iirimaa*

*Family Child Youth Association,
Ungari*

*Család, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION*

PROJEKTIPARTNERID ON:

FICE Bulgaria, Bulgaaria

*Czech Helsinki Committee,
Tšehhi Vabariik*

Eesti Inimõiguste Keskus, Eesti

Social Education Action, Kreeka

*L'Albero della Vita Cooperative
Sociale, Itaalia*

*Empowering Children
Foundation, Poola*

Children of Slovakia Foundation

TÄNUSÖNAD

Koolituse autorid on *Coram Children's Legal Centre* juures toimivas *Coram Internationalis* töötav professor Carolyn Hamilton, *Coram Voice*'is töötavad Dr Lynn Brady ja Jo Woolf, ja *European Roma Rights Centres* töötavad Judit Geller ja Adam Weiss, neid toetasid *University College Corki* juures toimivas *Child Law Clinicus* töötav Dr Ursula Kilkelly ning Dr Maria Herczog Family *Child Youth Associationist* Ungarist. Eraldi mainimist väärivad Ruth Barnes, Awaz Raof ja Jen Roest *Coram Children's Legal Centre*'st ja Ido Weijers *Universiteit Utrechtist* nende väärtuslike panuste eest.

Tänu ka kõigile, kes aitasid kaasa koolitamisel, kaasa arvatud projekti partneritele: *Children of Slovakia Foundationile*, Eesti Inimõiguste Keskusele, *FICE Bulgariale*, *L' Albero della Vita Cooperativa Socialele*, *Empowering Children Foundationile*, *Social Educational Actionile* ja *Czech Helsinki Committeele*, ning katsekoolitsusessioonide abistajatele ja neis osalejatele, kelle väärtuslik tagasiside on mõjutanud käesoleva koolitusmaterjali arengut.

Lisaks soovivad koostajad tänu avaldada *Coram Voice's Care Experienced Championsitele*, ning kõigile lastele ja noortele, kes osalesid fookusgrupi aruteludel koolituses osalenud riikides, kelle hääl ja panus on materjalide koostamise jooksul olnud hindamatu.

Lõpuks ka tänu Euroopa Liidu põhiõiguste ja kodakondsuse programmile. Käesolev väljaanne on antud välja nende rahalise toetusega osana projektist „Laste õigusi avades: Tugevdades EL-is töötavate spetsialistide kompetentsi haavatavate laste õiguste kaitsmisel“. Autorid on ka tänulikud *Allan and Nesta Ferguson Charitable Trustile* nende lahke annetuse eest projektile.

Käesoleva väljaande sisu eest vastutavad üksikisikuliselt *Coram Children's Legal Centre* ja projekti partnerid ning ei peegelda mingil moel Euroopa Komisjoni vaateid.

**„Spetsialistid peaksid ennekõike iseendas rahu leidma.
Kui sa iseendas rahu ei ole leidnud, siis ei saa sa ka lapsi aidata.“**

Fookusgrupis osalenud noor, Kreeka

KASUTAMISTINGIMUSED

Käesolevaid materjale tuleb kasutada selgelt näha oleva märkega omandi- ja autoriõiguse kohta ning tunnustades kõigi partnerite ja *Coram Children's Centre* kombineeritud tegevusi järgnevalt:

„© *Coram Children's Legal Centre*. Arendanud *Coram Children's Legal Centre* ja *Coram Voice*, Ühendkuningriik, *European Roma Rights Centre*, Ungari, *the Child Law Clinic at University College Cork*, Iirimaa, *FCYA Hungary*, *FICE Bulgaria*, *Czech Helsinki Committee*, *Children of Slovakia Foundation*, Eesti Inimõiguste Keskus, *Fondazione L'Albero della Vita*, Itaalia, *Empowering Children Foundation*, Poola, ja *Social Educational Action*, Kreeka osana projektist „Laste õigusi avades: Tugevdades EL-is töötavate spetsialistide kompetentsi haavatavate laste õiguste kaitsmisel“.

Projekti kaasrahastab Euroopa Liidu põhiõiguste ja kodakondsuse programm. Lisarahastust pakub Allan and Nesta Ferguson Charitable Trust.“

MOODUL 1: SISSEJUHATUS RAHVUSVAHELISSE LAPSE ÕIGUSESSE

KAVANDATAV KESTUS: 3 tundi

PÄEVAKORD

❖ LAPSE ÕIGUSED – RAHVUSVAHELINE JA PIIRKONDLIK KONTEKST

❖ LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOONI ALUSPÕHIMÕTTED

- MITTEDISKRIMINEERIMINE
- LAPSE HUVID
- ÕIGUS ELULE, ELLUJÄÄMISELE JA ARENGULE
- ÕIGUS MENETLUSES OSALEDA JA TEHA TEATAVAKS OMA SEISUKOHAD

❖ LAPSE ÕIGUSED RIIKLIKUS KONTEKSTIS

❖ LAPSE ÕIGUSED PROFESSIONAALSES KONTEKSTIS

1.1: LAPSE ÕIGUSED – RAHVUSVAHELINE JA PIIRKONDLIK KONTEKST

Kes on laps?

Lapse õiguste mõistmiseks on oluline aru saada, mida tähendavad sõnad „laps“ ja „lapsepõlv“: kaks seotud mõistet, mida kahe eelneva sajandi jooksul on aina rohkem kasutatud ja ka mõistetud – ning mis moodustavad selles moodulis lapse õiguste mõistmise tuuma.¹

Rahvusvaheliselt mõistetakse sõna all „laps“ „iga alla 18 aastast inimolendit, kui lapse suhtes kohaldatava seaduse põhjal ei loeta teda varem täisealiseks“ (Lapse õiguste konventsiooni definitsioon).²

Üle maailma valitseb konsensus, et igal lapsel on õigused, mida tuleb kaitsta: seda näitab kõige selgemalt peaaegu universaalne Lapse õiguste konventsiooni ratifitseerimine 1990ndate aastate lõpus.³

¹ Vaata ka Marc Depaepe “The History of Childhood and Youth: From Brutalization to Pedagogization?” [Lapsepõlve ja nooruse ajalugu: brutaalsusest pedagoogikani?], in *Understanding Children’s Rights*, toim. Eugeen Verhellen, University of Ghent, 1996.

² G.A. res. 44/25, lisa, 44 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 167, U.N. Doc. A/44/49 (1989), jõustunud 2 september 1990.

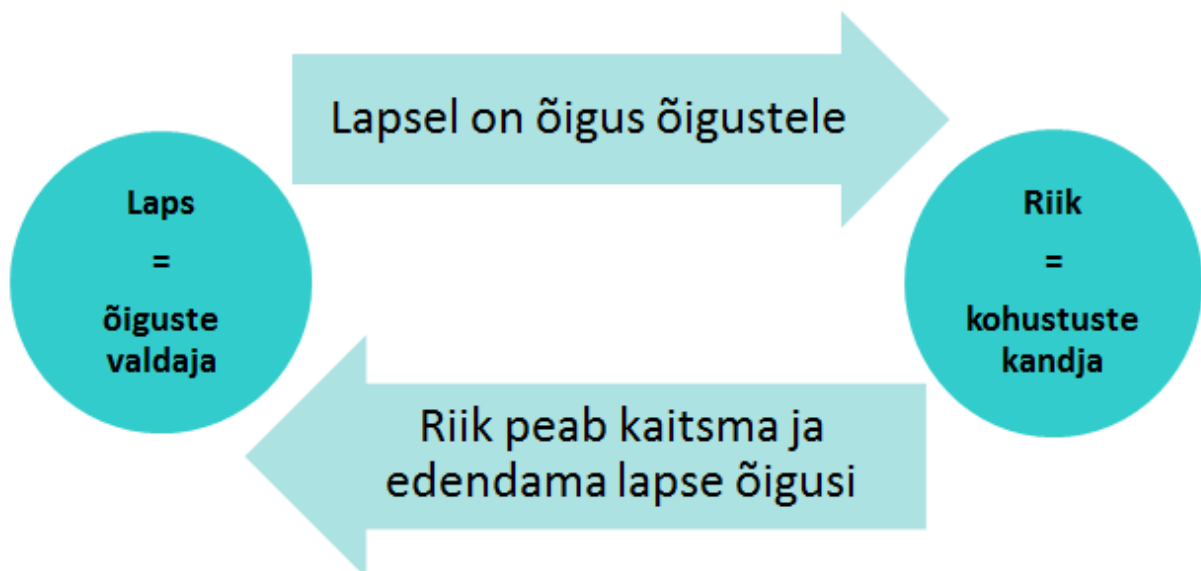
³ United Nations Treaty Collection [ÜRO lepingute kogu], Convention on the Rights of the Child [Lapse õiguste konventsioon], kättesaadav: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en

Mida mõtleme lapse õiguste all?

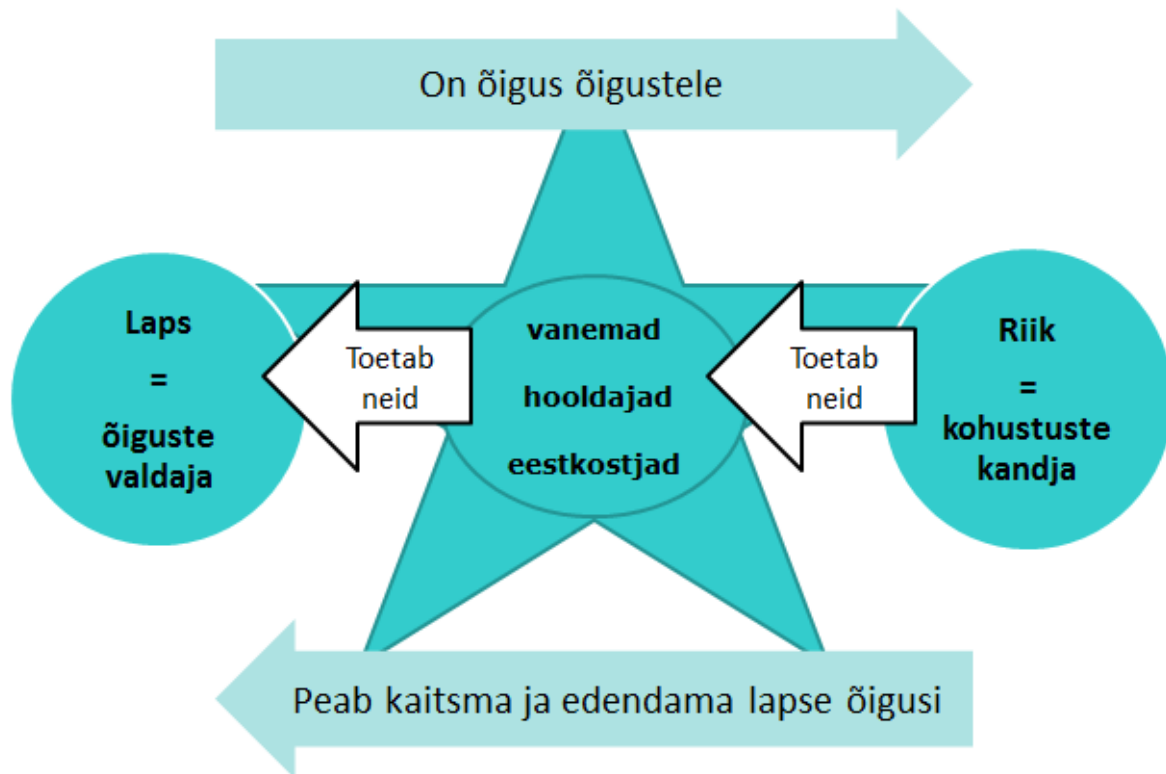
Lapse õigused, vahel kirjeldatud ka kui „vabadused“ või „standardid“, on miski, millele on kõigil lastel õigus. Kui inimõigused kehtivad kõigile inimolenditele universaalselt, kehtivad lapse õigused lisakaitsena lisaks inimõigustele. On oluline ära märkida, et õigused on küll universaalsed, kuid neid võib konkreetsel juhtudel piirata. Hea näide sellest on õigus vabadusele – enamikus riikides, kui isik on süüdi mõistetud tõsise kuritöö toimepaneku eest, võidakse tema vabadust vastavalt riiklikele seadustele piirata. Sellega ei rikuta tema õigusi seni, kuni on kinni peetud protseduureegleid järgiva kohtumõistmise õigusest.

Lapse ja riigi vahelist suhet võib näidata kahe diagrammi abil.

Esimesel näidatakse last õiguste valdajana, kellel on õigus nõuda kohustuste kandjalt, riigilt, õigusi.

Teine diagramm näitab seda seost lapse vanemate, hooldajate või eestkostjaga.

Mida sisaldab endas lapse õiguste konventsioon ja miks see tähtis on?

Konventsioon sisaldab laia valikut tsiviil-, poliitilisi, majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi õigusi, kokku 41 iseseisvat õigust. See on tähtis sellepärast, et kui riik selle ratifitseerib, võtab ta endale juriidilise kohustuse konventsiooni õigusi rakendada ja kaitsta.

2016. aasta jaanuari seisuga ei ole vaid Ameerika Ühendriigid lepingut ratifitseerinud. U.S.A on otsustanud konventsiooni mitte ratifitseerida riikliku õigusega ühilduvuse mure tõttu. Seega on see konventsioon kõige enam ratifitseeritud inimõiguste konventsioon.

ÜRO lapse õiguste komitee on ekspertide kogum, mis rajati konventsiooniga. Selle funktsioonid sisaldavad konventsiooni rakendamise seiramist ja ka juhtnööride andmist (näiteks oma üldkommentaari kaudu) selle tõlgendamise ja rakendamise kohta. Konventsiooni saadavad kolm fakultatiivprotokollit, milles keskendutakse konkreetsetele teemadele⁴ üksikasjalikumalt kui konventsioonis seda tehakse.

Erinevad viisid kuidas õigustest mõelda

3 P-d inglise keeles

Konventsiooni õigusi käsitletakse sageli kolme kategooriana (mida inglise keeles teatakse „kolme P-na“):⁵

- **Kaitse:** õigus olla kaitstud tegevuste ja käitumise eest.
 - Näiteks: õigus olla kaitstud diskrimineerimise või ekspluateerimise eest.
- **Hoolitsus:** õigus juurdepääsule toetustele, teenustele või tegevustele.
 - Näiteks: õigus saada haridus, õigus tervisele ja toidule, õigus piisavale elatustasemele.
- **Osalus:** õigus tegevustest osa võtta.
 - Näiteks: õigus vaateid omada ja neid teatavaks teha, õigus osaleda ja väljendada arvamust last puudutavates otsustes, õigus nautida sõnavabadust.

Isegi neid kategooriaid kasutades on konventsioonis sisalduvad õigused vastastikusel sõltuvusel ja lahutamatud; mis tähendab, et neid õigusi ei ole võimalik edendada ja kaitsta isoleeritult, teisi õigusi arvesse võtmata.

Mis on aluspõhimõteteks?

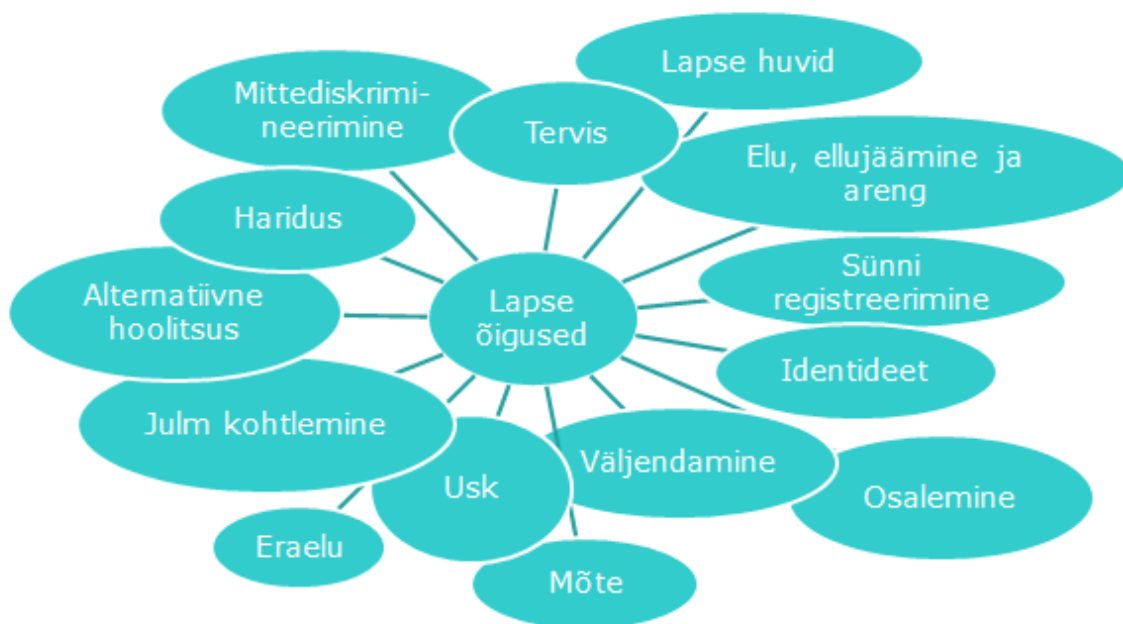
Teine viis, kuidas lapse õiguste eksperdid konventsioonile lähenevad, on rõhutades nelja **alus- või üldpõhimõtet**:⁶

⁴ Lapsed relvastatud konfliktides; laste müümine, lapsprostituutsioon ja lapspornoograafia; ja suhtlusprotseduurid.

⁵ Eugeen Verhellen, “The Convention on the Rights of the Child” [Lapse õiguste konventsioon], lk. 37, in *Understanding Children’s Rights*, ed. Eugeen Verhellen, University of Ghent, 1996.

- õigus mittediskrimineerimisele (artikkel 2);
- kõigis lapsi puudutavates ettevõtmistes seatakse esikohale lapse huvid (artikkel 3, lõige 1);
- õigus elule, ellujäämisele ja arengule (artikkel 6);
- õigus avaldada arvamust (artikkel 12).

Mis on teised õigused?

Lisamärkmed:

⁶ Täpsemaks informatsiooniks vaadake Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 5 "General measures of implementation for the Convention on the Rights of the Child" [üldised meetmed lapse õiguste konventsiooni rakendamiseks] CRC/GC/2003/5, (2003).

1.2 LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOONI ALUSPÕHIMÕTTED

Lapse huvid (artikkel 3, lõige 1): Selle artikli kohaselt on lapsel õigus, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes tema huvid esikohale seatakse. See tähendab, näiteks, et kohtunik, kes teeb otsuse selle kohta kas laps peaks elama oma ema või isaga, peaks arvesse võtma lapse huvid neid otsuse tegemisel esikohale seades.

Mittediskrimineerimine (artikkel 2): Selle artikli kohaselt on lastel õigus kaitsele nii otsese kui kaudse diskrimineerimise eest. Õigus kaitsele diskrimineerimise eest nõuab riigilt seaduste, poliiticate ja praktika rakendamisest hoidumist, mille seadus/poliitika/praktika silmnähtavalt (ja seega otseselt) diskrimineerib, või mis kehtib kõigile, kuid oma mõjult asetab indiviidi/grupi erilisel ebasoodsasse seisu (kaudne diskrimineerimine). Näiteks oleks õiguste rikkumine omada seadust, mis keelab teatud rahvuslikku gruppi kuuluvatel lastel koolis käia nende rahvusliku päritolu tõttu, kuid oleks ka diskrimineeriv omada seadust, mis kaudselt keelaks nendel lastel koolis käia, näiteks nõudes vormiriietust, mis ei sobi kokku selle grupi uskumustega.

Õigus elule, ellujäämisele ja arengule (artikkel 6): Selle artikli kohaselt on igal lapsel õigus elada ühiskonnas, kogukonnas ja keskkonnas, mis kaitseb nende õigust elule, ellujäämisele ja igat laadi arengule. See õigus võib olla raskesti mõistetav, sest kuigi see ei ole vastuoluline, on raske mõista, mida see täpselt riigilt nõuab. Seda sätet on laiemalt tõlgendatud kui lapse õigust terviklikule arengule. Selleks, et seda sätet täita, peavad riigid tegutsema selle õiguse kaitsmise nimel, näiteks luues soodsat keskkonda, mis aktiivselt toetab lapse elu aja arengut, ja kaitseb, keelab ning karistab selle õiguse rikkumist.

Õigus avaldada arvamust / osaleda (artikkel 12): See artikkel sätestab, et lastel on õigus väljendada oma vaateid kõigis teda puudutavates küsimustes ning ka et tema õigus võetakse arvesse vastavalt tema vanusele ja küpsusele. See oluline õigus jäetakse mõnikord kahe silma vahele kui spetsialistid eeldavad, et lapsed on liiga noored, et omada oma arvamust või selgeid vaateid. 2009. aastal väljendas lapse õiguste komitee seda probleemi **Üldkommentaaris nr. 12: „Lapse õigus arvamust avaldada“**.⁷ Selles kommentaaris selgitas komitee, et artikkel 12 on nüüd peamiselt seostatud osalemise mõistega, mida kirjeldati „jätkuva protsessina, mis sisaldab vastastikusel austusel põhinevat informatsiooni jagamist ja dialoogi laste ja täiskasvanute vahel, ja mille jooksul lapsed õpivad kuidas nende ja täiskasvanute vaateid võetakse arvesse ja kuidas need vormivad sellise protsessi tulemust.“⁸

⁷ ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 12 lapse õiguse kohta olla ärakuulatud CRC/C/GC/12.

⁸ ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 12 lapse õiguse kohta olla ärakuulatud CRC/C/GC/12 lõige 3.

DISKRIMINEERIMINE

Mida ütlevad selle kohta rahvusvahelise ja piirkondliku õiguse raamistikud? Lapse õiguste konventsiooni artikkel 2 on võtmesäte. See peab mittediskrimineerimist läbivaks põhimõtteks, mida konventsiooni kõiki artikleid rakendades kohaldada. Laps on kaitstud ka tema vanemate, seaduslike hooldajate või perekonnaliikmete seisundil põhineva diskrimineerimise eest.

- *“1. Osalisriigid tunnustavad käesolevas konventsioonis esitatud õigusi ja tagavad need igale nende jurisdiktsiooni all olevale lapsele ilma igasuguse diskrimineerimiseta, sõltumata lapse või tema vanema või seadusliku hooldaja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust, vaatamata tema poliitilistele või muudele seisukohtadele, kodakondsusele, etnilisele või sotsiaalsele päritolule, varanduslikule seisundile, puudele või sünnipärale või muudele tingimustele*
- *2. Osalisriigid võtavad tarvitusele kõik vastavad abinõud, et tagada lapse kaitse igasuguste diskrimineerimis- ja karistusvormide eest tema vanemate, seaduslike hooldajate või perekonnaliikmete seisundi, tegevuse, vaadete või nende tõekspidamiste pärast..”*

Vaata ka:

- **ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklit 2:** sätestab, et igaühel peavad olema selle deklaratsiooniga välja kuulutatud õigused ja vabadused, olenemata rassist, nahavärvusest, soost, keelest, usulistest, poliitilistest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust, sünnipärasest või muust asjaolust.
- **Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 2 lõige 1:** iga käesolevast paktist osavõttev riik kohustub austama ja tagama kõikidele tema territooriumil asuvatele ja tema jurisdiktsioonile alluvatele isikutele õigused, mida tunnustab käesolev pakt, tegemata mingit vahet rassi, nahavärvuse, soo, keele, usutunnistuse, poliitiliste või muude tõekspidamiste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või mõne muu asjaolu põhjal.
- **Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 2 lõige 2:** käesolevast paktist osavõtavad riigid kohustuvad garanteerima, et paktis väljakuulutatud õigusi teostatakse ilma igasuguse diskrimineerimiseta rassi, nahavärvuse, soo, keele, religiooni, poliitiliste või muude tõekspidamiste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või mõne muu asjaolu põhjal.
- **Rahvusvahelist konventsiooni rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta:** Mõiste „rassiline diskrimineerimine“ tähendab käesolevas konventsioonis „mis tahes vahede või erandite tegemist inimeste vahel, neile kitsenduste seadmist või nende eelistamist rassi, nahavärvuse, sugukondliku, rahvusliku või etnilise päritolu tunnuste järgi, mille eesmärgiks või tagajärjeks on kaotada või vähendada inimõiguste või põhivabaduste tunnustamist, kasutamist või teostamist võrdsetel alustel poliitika, majanduse, sotsiaal-, kultuuri- või mis tahes muul ühiskondliku elu alal.“

- **Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 14:** Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamine tagatakse ilma mingi diskrimineerimiseta selliste tunnuste alusel nagu sugu, rass, nahavärvus, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, rahvusvähemusse kuuluvus, varanduslik, sünni- või muu seisund.
- **Euroopa inimõiguste konventsiooni protokoll nr. 12 artikkel 1:** kehtestab üldise diskrimineerimiskeelu: „1. Seaduses sätestatud õiguste kasutamine tagatakse ilma diskrimineerimiseta mistahes tunnuste alusel nagu sugu, rass, nahavärvus, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, rahvusvähemusse kuuluvus, varanduslik, sünni- või muu seisund. 2. Riigivõimu esindaja ei tohi kedagi diskrimineerida esimeses lõikes nimetatud alustel.“
- **Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 21** sisaldab ka mittediskrimineerimise põhimõtet, mis põhineb lisaks muudele alustel vanusel, etnilisel päritolul ja sool: „1. Keelatud on igasugune diskrimineerimine, sealhulgas diskrimineerimine soo, rassi, nahavärvuse, etnilise või sotsiaalse päritolu, geneetiliste omaduste, keele, usutunnistuse või veendumuste, poliitiliste või muude arvamuste, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, puuete, vanuse või seksuaalse sättumuse tõttu. 2. Igasugune kodakondsuse alusel diskrimineerimine on aluslepingute reguleerimisalas keelatud, ilma et eelõeldu piiraks nende erisätete kohaldamist.“
- **EL-i rassilise võrdsuse direktiiv 2000/43/EÜ**
- **Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta** sätestavad, et mittediskrimineerimine on baasstandard, mida kohaldada kõigi suuniste rakendamisel koos laste huvidega, osalemise õigusega, väärkusega ja õigusega seonduvate põhimõtetega (edasisi detaile suuniste kohta leiab neljandast moodulist).

Mida see tähendab?

Valik diskrimineerimise võtmemõisteid on esitatud järgmises tabelis:

Liigid	Definitsioon	Näide
OTSENE	Toimub kui isikut või gruppi koheldakse, on koheldud või võidakse kohelda halvemini kui teisi sarnases olukoras nende kaitstud omaduste põhjal (näiteks etniline päritolu, sugu, sotsiaalne staatus, puue jne)	Rahvusvähemusse kuuluvaid lapsi ei lubata teistega koos ujumistundi.
KAUDNE	Toimub kui näivalt neutraalne seadus, poliitika või praktika seab kaitstud omadustega isiku või grupi iseäranis ebasoodsasse olukorda.	Koolis on keelatud kanda pearätti, mis paneb moslemist naised ebasoodsasse olukorda.
AHISTAMINE	Toimub kui kaitstud omadustega (näiteks sooga) seonduv ebasoovitav käitumine	Rassistlikud naljad;

	toimub eesmärgi või tagajärjega, mis rikub isiku väärikust või loob hirmutava, vaenuliku, alandava või solvava keskkonna.	seksistlikud märkused.
Ohvristumine	Toimub kui isik kannatab vaenuliku kohtlemise all diskrimineerimise üle kurtmise või diskrimineerimisohvri aitamise tõttu.	Õpilane kaebab õpetaja seksistliku märkuse üle ning kukutatakse seejärelksamilt läbi.
Käsk diskrimineerida	Toimub kui alluvale antakse käsk kohelda isikut teisiti seega diskrimineerimist toime pannes.	Direktor annab õpetajatele juhise mitte lubada roma lastel peale tunde toimuvates tegevustes osaleda.

Miks see tähtis on?

Mittediskrimineerimine on rahvusvahelise inimõiguse üks aluspõhimõtetest. Mittediskrimineerimise põhimõte on tihedalt seotud õigusega inimväärikusele.⁹ Mittediskrimineerimine on iseäranis oluline puudega lastele või teise rahvusliku või etnilise taustaga lastele või lastele, kes on eriti haavatavas olukorras (näiteks varjupaigataotlejad, saatjata lapsed, vägivalda ohvrid jne).

Lapsed võivad kogeda diskrimineerimist mitmel alusel eraldi diskrimineerimisaktidena (teatud ka liitdiskrimineerimisena). Näiteks võib puudega tüdruk olla keelatud maleringis osalemast selle pärast, et ta on tüdruk (sooline diskrimineerimine), ja eraldi probleemina võib tal olla raskusi koolimajja sisenemisel puuduva ratastoolitee tõttu (puudel põhinev diskrimineerimine). Lapsed võivad diskrimineerimist kogeda ka isiku identiteeti moodustavate omaduste kombinatsiooni põhjal (teatud ka läbipõimuva diskrimineerimisena). Näiteks võidakse roma naine sundsteriliseerida selle pärast, et ta on *roma naine* (s.t etnilised ja soolised alused põimuvad).

Diskrimineerimise näited: rassism, islamfoobia, ksenofoobia, homofobia, antisemitism, soo- ning muud stereotüübid jne.

1. Mis heastamisvahendid on kättesaadavad diskrimineerimise ohvritele?

- diskrimineerimise ohvritel peab olema juurdepääs kohtu-, haldus- ja lepitusmenetlustele;
- lepitusmenetlused ei asenda kohtumenetlusi, kuid võivad olla olulised lisaheastamisvahendid;
- kohtumenetlused võivad olla tsiviil- või kriminaalkorras.

2. Millistele kriteeriumitele peavad sanktsioonid vastama?

⁹ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee suuniseid lapsedõbraliku õigusemõistmise kohta kehtestavad väärikuse põhimõtte, mis sätestab, et lapsi tuleb alati kohelda hoole ja austusega, arvestades nende erinevaid vajadusi ja isiklikku olukorda. Lapse füüsilist ja psühholoogilist puutumatus tuleb samuti kaitsta. Vaata juhiste III osa, lõiget C, ja moodulit nr. 4 täpsemaks informatsiooniks.

Sanktsioonid võrdse kohtlemise õiguse rikkumise eest peavad olema tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad, ning võivad sisaldada ohvrile kompensatsiooni maksmist.

3. Kas erinev kohtlemine võib olla õigustatud?

Otsene diskrimineerimine: ei ole õigustust rassilisele/etnilisele diskrimineerimisele kui see just ei ole eeliskohtlemise (positiivse diskrimineerimise) meede (rassilise võrdsuse direktiiv 2000/43/EÜ).

Otsene (välja arvatud rassiline/etniline) / kaudne diskrimineerimine: võib olla õigustatud kui on võimalik näidata, et erinev kohtlemine püüab saavutada õigustatud eesmärki (nimelt sellist, mis on legaalne ja kehtstab tõelist objektiivset kaalutlust) ja on proportsionaalne (nimelt, kohane ja vajalik).

4. Eeliskohtlemine (positiivne diskrimineerimine)

Teatud meetmete kehtestamine või säilitamine, mis hoiavad ära või kompenseerivad kaitstud gruppidega seonduvad takistused eesmärgiga tagada täielik võrdsus praktikas on „eeliskohtlemise“ (ehk positiivse diskrimineerimise) meede.

Näiteks, programm või poliitika, mis on suunatud eelneva diskrimineerimise mõjude parandamisele sellistel aladel nagu tööhõive, haridus ja eluase. Eeliskohtlemine võib sisaldada teavitustegevuseprogramme, eesmärkide püstitamist ning lisavõimalusi alaesindatud gruppidele (näiteks romadele).

Juhtumiuringu harjutus

1. Asjaolud: kohtumajja ei ole võimalik ratastooliga siseneda.
Põhilised probleemid:
2. Asjaolud: riigi hoole all viibivad roma lapsed paigutatakse hooldustöötajate poolt sageli institutsioonidesse nende väidetava „harimatu, halva käitumise“ tõttu, samas kui mitte-roma lapsed saavad endale kasuvanemad.
Põhilised probleemid:
3. Asjaolud: immigratsioonikeskuses olevad tüdrukud kuulevad pidevalt ühe valvuri seksistlikke märkusi.
Põhilised probleemid:
4. Asjaolud: kõigile lastele, kaasa arvatud juudi lastele antakse hooldeasutuses söögiks sealiha.
Põhilised probleemid:
5. Asjaolud: kuulumiskahjustusega lapsi ei saa kohtus tunnistajana ära kuulata, kuna kohalikus kohtus ei ole viipekeeletõlki.
Põhilised probleemid:
6. Asjaolud: kinnipidamiskeskuse direktor väljastab käsu, et töötajad peavad keelduma moslemist vanemaid keskusse sisenema lubamast turvalisuse kaalutlustel.
Põhilised probleemid:
7. Asjaolud: väidetava seksuaalse kuritarvituse ohver käerauastatakse ja hoitakse politsei eeluurimiskambris kuus tundi enne kui politsei teda intervjuerib.
Põhilised probleemid:
8. Asjaolud: seadusega konfliktis oleval lapsel ei õnnestunud vältida kriminaalmenetlust, kuna tema perel ei olnud raha, et maksta ohvri kompensatsiooni.
Põhilised probleemid:

1.2B LAPSE PARIM HUVI

Mida ütleb õigusraamistik?

- Lapse õiguste konventsiooni artikli 3 lõige 1: igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeasutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb **esikohale seada lapse parimad huvid**.
- Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 14 annab nõu selle kohta kuidas tõlgendada lapse parimat huvi. See on kättesaadav aadressil: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>.

Mida see tähendab?

Selleks, et analüüsida, mida see säte täpselt tähendab, on kasulik see osadeks jagada.

- Igasugused lapsi puudutavad ettevõtmised:
 - o Laias tähenduses: see tähendab ettevõtmisi, mis puudutavad lapsi või laste grupe, ning sisaldab näiteks eelarve tegemist, õigusloomet, riiklikku poliitikat ja kõike, mis puudutab lapsi laial tasandil.
 - o Otsesemalt: see tähendab otsuseid, mis mõjutavad lapsi otseselt, nagu näiteks hariduspoliitika, laste tervisekaitse, hambaravi, parke ja vaba aega, laste huvitegevuse rahastamist.
 - o Otseselt: see tähendab laste grupe või üksikuid lapsi puudutavaid otsuseid, kaasa arvatud laste kooli võtmise otsuseid, või majutusse paigutamise otsuseid, eestkoste otsuseid, abielulahutuse kohtuistungeid, hooldeasutusse paigutamist jne.
- Lapse parim huvi:
 - o Peab olema paindlikud ja vastama individuaalse lapse vajadustele ja õigustele, või peaksid põhinema iga asjassepuutuva laste grupi vajaduste ja õiguste hinnangul.
 - o Lapse huvide kindlaks tegemiseks on vaja hinnangut, mis peaks arvesse võtma: lapse vaateid; lapse identiteeti; perekeskonna ja suhete säilitamist; lapse hooldust, turvalisust ja kaitset; haavatavat olukorda; lapse õigust tervisele ja lapse õigust haridusele. (Vaata Üldkommentaari nr. 14 edasiseks informatsiooniks!)
- Esikohale seadmine:
 - o See nõuab, et lapse huvidel on oluline roll igasuguste otsuste tegemisel.

Miks see tähtis on?

See artikkel on äärmiselt oluline eriti suhtluses lastega, sest see aitab kaitsta ja edendada kõiki teisi laste õigusi. See aitab ka suunata poliitika tegijate ja spetsialistide tähelepanu, kelle töö mõjutab

lapsi, selle arvestamisel, mis on lapse või laste gruppide huvides, ja tuletab spetsialistidele meelde, et kõigil nende otsustel on mõju lapsele/lastele.

On oluline ka silmas pidada, et „lapse huvid“ lähevad vahel konflikti lapse „soovide ja tunnetega“, ning neil juhtudel on oluline, et spetsialistid teavad, mis nende kohustus on. Näiteks, Ühendkuningriigis on eestkostja või advokaadi ainuisikuline vastutus aidata lapsel jagada või edastada tema soove ja tundeid, samas kui sotsiaaltöötajat ajendavad lapse huvid. On samuti oluline, et laps mõistab spetsialisti vastutust ja kohustusi, nii et nad teavad, mida otsustusprotsessist oodata ning mida kellelt oodata.

Näited

- Justiitsministeeriumis on koostamisel tööhõivet puudutav seaduseelnõu. Tehakse hindamine selle kohta, kuidas see mõjutab lapsi üldiselt, ning konkreetseid laste gruppe, millega avastatakse, et mõned sätted võivad teha alla 16-aastaste laste töötamise iseäranis keeruliseks. See hinnang võtab arvesse lapse huvid ja otsustab, et mõnede laste huvides oleks tasustatava töö tegemine ka nooremalt kui 16-aastasena turvalistes ja reguleeritud oludes, ning seaduseelnõus tehakse asjassepuutuvad muudatused.
- Noore poisi vanemad on teravas lahutusprotsessid. Käib suur vaidlus selle üle, kumba vanemaga poiss peaks elama. Tema advokaat / eestkostja kohtuprotsessis võitleb tema vaadete eest, samas kui sotsiaaltöötaja viib läbi hinnangu tema huvide kohta, et juhtida kohust tegema otsust, mis võtab peamisena arvesse tema huvid.
- Hooldeasutus koostab nädalaks menüüd. Liha hind on hiljuti tunduvalt tõusnud ja üks meeskonnaliige tahab liha menüüst kolmel päeval nädalas välja jätta. Viiakse läbi hinnang, et võrrelda mõju kuludele ja laste huve seoses tervise ja toitumisega, kui ka õigust osaleda menüü koostamise otsustes, seda esikohale seades.

KONTROLLNIMEKIRI: järgmised faktorid võivad osutada kasulikuks lapse huvide väljaselgitamisel

Samm nr. 1: lapsega rääkimine

- Kas saad seda lapselt otse küsida? Mida ta ütleb?

- Mis on lapse vaated, soovid ja tunded?

- Kas saad lapselt küsida mida tema arvab, et on tema huvides?

Samm nr. 2: kuulata ära last tundvad isikud

- Mida lapse vanemad, eestkostjad või hooldajad ütlevad, et laps soovib/tunneb (ole ettevaatlik – kas see info on õige)?

- Mis on lapse vanemate, eestkostjate või hooldajate arvates lapse huvides?

- Mida tema eestkostja kohtuprotsessis või teised esindajad ütlevad, et laps soovib/tunneb (ole ettevaatlik – kas see info on õige)?

- Mida teised spetsialistid arvavad?

Samm nr. 3: mida arvad Sina lapse huvidest?

- Võta arvesse lapse vajadused arvestades tema vanust/sugu/kultuuri ja teisi faktoreid, kaasa arvatud puuet või arengupeetust.

- Võta arvesse enda ja teiste professionaalset kogemust, kuid samuti ka individuaalse lapse vajadusi.

- Mis on iga tegevuse lühiajalised, pikaajalised ja keskpikas perspektiivis teatavad, potentsiaalsed ja

võimalikud tulemused/tagajärjed?

Samm nr. 4: ära unusta peale otsuse tegemist sellest lapsega rääkida.

Osalejad võivad tahta teha koolitusel ja arutelul teistega põhinevaid kontrollnimekirja märkmeid

M1.2C: ÕIGUS ELULE, ELLIJÄÄMISELE JA ARENGULE

Mida ütleb õiguste raamistik?

Lapse õiguste konventsiooni artikkel 6: 1. Osalisriigid tunnustavad iga lapse sünnipärast õigust elule. 2. Osalisriigid tagavad lapse ellujäämise ja arengu võimalikult maksimaalselt.

Mida see tähendab?

See õigus tähendab, et osalisriikidel on kohustus kaitsta lapse õigust elule, ellujäämisele ja arengule – nii luba andes sätetele, mis aktiivselt toetavad lapse elu ja arengut kui ka ära hoides, keelates ja karistades tegusid, mis on kahjulikud lapse elule, ellujäämisele ja arengule.

Miks see tähtis on?

See õigus on tähtis, kuna see tunnistab, et lastel on sünnipärane õigus elada, ja seega et riikidel on fundamentaalne kohustus toetada lapse elu ja arengut hoidudes tegevustest, mis kahjustavad lapse elu, aga ka aktiivselt aidata last ellujäämisel ja arengul.

Näited

- Riigi kriminaalkodeks keelab mõrva – see on näide sellest, kuidas riik saab suhtuda lapse elu võtmisse.
- Liikluseeskirjad nõuavad, et juhid vähendaksid koolide ja mänguväljakute juures sõidukiirust.
- Riik tagab üldise, tasuta tervishoiu kõigile lastele.
- Tingimisi vabastamise võimaluseta eluaegse vabadusekaotuse keeld.
- Vabadusekaotuse kasutamine ainult viimase võimalusena ja lühimaks sobivaks ajaks.
- Tegevuste ja programmide rakendamine hooldusasutustesse paigutatud lastele, mille eesmärk on soodustada nende rehabilitatsiooni.

Märge arenevate võimete kohta: arenevate võimete mõiste (Lapse õiguste konventsiooni artikkel 5) on samuti tähtis:

“Osalisriigid austavad vanemate, või kui see on kohaldatav vastavalt kohalikele tavadele, ka laiendatud perekonna või kogukonna liikmete, seaduslike hooldajate või teiste lapse eest seaduslikult vastutavate isikute vastutust, õigusi ja kohustusi, et tagada lapsele kohane suunamine ja juhendamine, mis on kooskõlas lapse arenevate võimete ning käesolevas konventsioonis tunnustatud õigusega.”

Lapse Õiguste Komitee on „arenevaid võimeid“ selgitanud ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaaris nr. 7, millest on allpool ära toodud katkend. Vastavalt komitee nõuannetele sisaldab lapse arenevate võimete austamine **jätkuvat lapsele pakutava toetamise ja abi taseme**

kohandamist, võttes arvesse lapse huve ja soove kui ka lapse võimeid iseseisvaks otsusetegemiseks, ja tema huvide mõistmist:

- "Artikkel 5 toetub „arenevate võimete“ mõistele täiskasvanuks saamise protsessile ja õppimisele viitamiseks, mille kaudu lapsed progressiivselt omandavad teadmisi, oskusi ja mõistmist, kaasa arvates kogudes mõistmist nende õiguste kohta ja kuidas neid kõige paremini realiseerida. Lapse arenevate võimete austamine on oluline nende õiguste realiseerimiseks, ja on eriti tähtis nende varases lapsepõlves kiirete muutuste tõttu laste füüsilises, kognitiivses, sotsiaalses ja emotsionaalses toimimises alates imikueast kuni koolimine kuni. Artikkel 5 sisaldab põhimõtet et vanematel (ja teistel) on kohustus jätkuvalt kohandada lapsele pakutava toetamise ja abi taset. Need kohandamised võtavad arvesse lapse huve ja soove kui ka lapse võimeid iseseisvaks otsusetegemiseks, ja tema huvide mõistmist. Kuigi väiksemad lapsed vajavad üldiselt rohkem toetust kui vanemad lapsed, on tähtis arvestada laste individuaalsete erinevustega samaealiste laste võimetega võrreldes ja nende viise situatsioonidele reageerida. Arenevaid võimeid tuleks näha positiivse ja arengut toetava nähtusena, mitte ettekäändena autoritaarseteks võteteks, mis piiravad lapse iseseisvust ja eneseväljendust ja mida on traditsiooniliselt õigustatud viidates lapse suhtelisele ebaküpsusele ja nende sotsialiseerimisvajadusele. Vanemaid (ja teisi) tuleks julgustada pakkuma „suunamist ja juhendamist“ lapsekesksel moel, läbi dialoogi ja eeskuju, moel mis suurendab noore lapse võimet oma õigusi realiseerida, kaasa arvatud nende õigust osaleda (artikkel 12) ja nende õigust mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele (artikkel 14)."¹⁰

Lihtsalt öeldes on „arenevate võimete“ mõte see, et see võimaldab lastel teostada nende õigusi läbi lapsepõlve kulgedes. „Arenevate võimete“ mõiste seostub otseselt lapse arengu mõtetega, mida arutatakse koolituskursuse moodulis 2.

¹⁰ ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 7 "Implementing child rights in early childhood" [Lapse õiguste rakendamine varases lapsepõlves] CRC/C/GC/7/Rev.1 (2006), lõige 17.

M1.2D OSALEMINE JA ÕIGUS AVALDADA ARVAMUST

Mida ütleb õiguste raamistik?

- Lapse õiguste konventsiooni artikkel 12: 1. Osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele.
- 2. Selleks antakse lapsele võimalus avaldada arvamust, eriti igas teda puudutavas kohtu- ja administratiivmenetluses, vahetult või esindaja või vastava organi vahendusel siseriiklikele protsessinormidele vastavalt.

Mida see tähendab?

See artikkel tähendab, et kõigil lastel on õigus avaldada arvamust ja olla ära kuulatud kõigis neis puudutavates küsimustes, kas kollektiivselt või üksikisikuliselt.

Õigust avaldada arvamust seostatakse sageli osalemisõigusega, millele on antud mõte osalemisabivahendite läbi. Näiteks võivad lapsesõbralik keelekasutus ja keskkond aidata lapsel oma vaateid väljendada, sisendades lapsesse kindlustunnet ja turvatunnet ning kohandades kogemust lapse vajadustele vastavaks, selmet sundida last osalema mitte lapsega arvestavas, formaalses keskkonnas. Õigus avaldada arvamust toob kaasa ka lapse õiguse olla informeeritud nii et ta on võimeline osalema ja omab selleks vahendeid, teadmisi ja oskusi. Näiteks võidakse laps kohtus tunnistajaks kutsuda, kuid kui ta ei mõista kohtumenetlust võib see olla peaaegu võimatu. Lapsed peavad saama piisavat toetust, et tõeliselt omada õigust oma arvamust avaldada.

Piiravat sõnastust „kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks“ ja „hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele“ ei tohiks kasutada, et keelata lapse õigust arvamust avaldada. Ei ole kohane sätestada vanusepiiri arvamuse avaldamise õigusele – pigem tuleks vaadelda lapse võimet individuaalsel tasemel (vaata arenevaid võimeid eelpool).

Miks see tähtis on?

Osalemist ja õigust arvamust avaldada teatakse osana lapse õiguste konventsiooni aluspõhimõtetest ja on tähtsad mitmel põhjusel, kaasa arvatud kuna nad:

- on põhiõigused;
- võimaldavad lastel kogeda teisi põhiõiguseid;
- panustavad lapse üldisesse väärikusse ja heaolusse;
- panustavad ühiskonna arengusse ja selle tulevikku.

Näited

- Last süüdistatakse süüteo. Teda toetatakse diversioonprogrammiga seotud ärakuulamises osalemisel. Ta on võimeline väljendama kahetsust, kuid ka veidi selgitama miks ta nii käitus. Ta lõpetab hiljem ühiskondliku diversioonprogrammi, kus ta tegeleb algpõhjustega, ja peale mida ta ei saada enam korda süütegusid.
- Haridusministeerium muudab riiklikku õppekava seoses seksuaalharidusega keskkoolides. Lapsi kutsutakse kõigis kohtumistes ja aruteludes täiel määral osalema viisil, mis võtab arvesse nende vanust ja küpsustaset, ning nad teevad palju kommentaare ja ettepanekuid, millel on oluline mõju õppekava kujundamisel. Selle tulemusena on õppekava eakohasem ja selle võtavad paremini vastu nii õpetajad kui õpilased.
- Laps on seksuaalse kallaletungi ohver. Ema, kes arvab, et midagi on valesti, kuid ei tea mis, viib ta arsti juurde. Arst toetab last kui ta seletab, mis juhtus ja teeb saatekirja lapsekaitsele. Sotsiaaltöötaja ja politseiametnik teevad koostööd, et soodustada politsei intervjuud, mille jooksul saab laps selgitada, mis temaga juhtus kasutades väljendeid ja viise, millega ta end mugavalt tunneb. Ta käib kohtus tunnistajana kui kaasus kohtusse jõuab ja teda toetatakse video kaudu tunnistuse andmisel. Kõik kohtuametnikud räägivad temaga tundlikku keelekasutust kasutades ja parukaid kandmata (mida nad ametlikus menetluses kannaksid). Ta annab oma ütluse ja saavutatakse süüdimõistev kohtuotsus. Laps on viieaastane tüdruk.

Koolituskursusel on hiljem võimalik leida rohkem informatsiooni selle kohta, kuidas soodustada lapse osalust, kasutades lapsesõbralikku suhtlustehnikat (kolmas moodul), ja luues lapsesõbralikku keskkonda õigusemõistmise oludes (neljas moodul), kaasa arvatud näiteid rahvusvahelisest ja piirkondlikust heast praktikast sellel alal.

M1.3 LAPSE ÕIGUSED RIIKLIKUS KONTEKSTIS

See leht on jäetud tühjaks märkmete tegemiseks

See leht on jäetud tühjaks märkmete tegemiseks

M1.4 LAPSE ÕIGUSED PROFESSIONAALSES KONTEKSTIS

See leht on jäetud tühjaks märkmete tegemiseks

See leht on jäetud tühjaks märkmete tegemiseks

OSALEJA LEKTÜÜR – ESIMENE MOODUL

Lühike lapse õiguste liikumise ajalugu

1923 - Eglantyne Jebb, organisatsiooni Save the Children rajaja Ühendkuningriigis, koostab lapse õigusi puudutavad põhimõtted vastusena peale esimest maailmasõda kannatavatele lastele.¹¹

1924 - Rahvasteliit kohandab Jebbi põhimõtted lapse õiguste deklaratsiooni.¹² Deklaratsioon kehtib ilma diskrimineerimiseta kõigile lastele.

1934 - Deklaratsioonile allkirjutanud nõustuvad kaasata põhimõtteid riigisisestesse seadustesse.¹³

1946 - Luuakse Ühinenud Rahvaste Organisatsioon ja UNICEF (ÜRO Lastefond).

1948 – Võetakse vastu ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon; võetakse vastu teine lapse õiguste deklaratsioon (lisati selgemad mittediskrimineerimise sätted ja õigus elada koos perega).¹⁴

1959 - Võetakse vastu kolmas lapse õiguste deklaratsioon.¹⁵

1960ndad ja 1970ndad - Võetakse vastu mitmeid lapse õigusi puudutavad lepinguid, kaasa arvatud kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt¹⁶ ja majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt¹⁷ ja ÜRO konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (1980).¹⁸

1979 - Rahvusvaheline lapse aasta. ÜRO inimõiguste komisjon kutsub kokku töörühma, et arendada välja lapse õiguste konventsiooni eelnõu.¹⁹

1989 – Lapse õiguste konventsioon avatakse allkirjastamiseks ja sellest saab ajaloo kõige kiiremini ja enam ratifitseeritud rahvusvaheline dokument.

2000 – Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja –porno graafiat käsitlev fakultatiivprotokoll ja fakultatiivprotokoll laste kaasamise kohta relvastatud konfliktidesse avatakse allkirjastamiseks (jõustuvad 2002. aastal).

2011 – Lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll teabevahetuse menetluse kohta avatakse allkirjastamiseks (jõustub 2014. aastal).

¹¹ Save the Children UK, "History" [ajalugu], kättesaadav: <http://www.savethechildren.org.uk/about-us/history>

¹² ÜRO dokumendid, "Geneva Declaration on the Rights of the Child" [Genfi lapse õiguste deklaratsioon], kättesaadav: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> .

¹³ Report of the Secretary-General, International Child Welfare Review [peasekretäri raport, rahvusvahelise laste heaolu järelevalve], 1934, 30. Viidatud: Van Buren, Geraldine, *The International Law on the Rights of the Child*, Save the Children, 1995, lk 9.

¹⁴ Child Rights Information Network, "Declaration on the Rights of the Child – 1948" [lapse õiguste deklaratsioon - 1948], kättesaadav: <http://www.crin.org/resources/infodetail.asp?ID=1309>

¹⁵ G.A. res. 1386(XIV), (1959).

¹⁶ G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, jõustus 23 märts 1976.

¹⁷ G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 49, U.N. Doc. A/6316 (1966), 993 U.N.T.S. 3, entered into force Jan. 3, 1976.

¹⁸ G.A. res. 34/180, 34 U.N. GAOR Supp. (No. 46) at 193, U.N. Doc. A/34/46, jõustus 3 september 1981.

¹⁹ Audiovisual Library of International Law, "Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989" [lapse õiguste deklaratsioon, New York, 20 november 1948], kättesaadav: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/crc/crc.html>

Valitud lõigud asjassepuutuvatest tekstidest (valikulise harjutuse nr. 1.4 jaoks)

ÜRO LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOON (1989)

Artikkel 2

1. Osalisriigid tunnustavad käesolevas konventsioonis esitatud õigusi ja tagavad need igale nende jurisdiktsiooni all olevale lapsele ilma igasuguse diskrimineerimiseta, sõltumata lapse või tema vanema või seadusliku hooldaja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust, vaatamata tema poliitilistele või muudele seisukohtadele, kodakondsusele, etnilisele või sotsiaalsele päritolule, varanduslikule seisundile, puudele või sünnipärale või muudele tingimustele.

2. Osalisriigid võtavad tarvitusele kõik vastavad abinõud, et tagada lapse kaitse igasuguste diskrimineerimis- ja karistusvormide eest tema vanemate, seaduslike hooldajate või perekonnaliikmete seisundi, tegevuse, vaadete või nende tõekspidamiste pärast.

Artikkel 3

1. Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeasutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid.

Artikkel 6

1. Osalisriigid tunnustavad iga lapse sünnipärast õigust elule.

2. Osalisriigid tagavad lapse ellujäämise ja arengu võimalikult maksimaalselt.

Artikkel 9

1. Osalisriigid tagavad, et last ei eraldata vanematest vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui pädevad ametivõimud, kelle otsuseid võib kohus uuesti läbi vaadata, otsustavad kooskõlas kehtivate seaduste ja menetlusega, et niisugune eraldamine toimub lapse huvides. Niisugune otsus on vajalik erijuhtudel, nagu siis, kui vanemad kohtlevad last julmalt või jätavad ta hooletusse või kui vanemad elavad lahus ja tuleb langetada otsus lapse elukoha suhtes.

Artikkel 12

1. Osalisriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele.

2. Selleks antakse lapsele võimalus avaldada arvamust, eriti igas teda puudutavas kohtu- ja administratiivmenetluses, vahetult või esindaja või vastava organi vahendusel siseriiklikele protsessinormidele vastavalt.

Artikkel 19

1. Osalisriigid rakendavad kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse

kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all.

2. Niisugused kaitseabinõud peaksid hõlmama tõhusaid vahendeid sotsiaalprogrammide ellurakendamiseks, mis tagaksid vajaliku toetuse lapsele ja nendele, kes tema eest hoolitsevad, samuti ka muude eelpool nimetatud lapse väärkohtlemise juhtude vältimise, kindlakstegemise, neist teatamise, nendele osutamise, nende uurimise, käsitlemise ja järelmenetluse ning vajadusel kohtuliku sekkumise.

Artikkel 20

1. Lapsel, kes ajutiselt või alaliselt on ilma jäetud perekondlikust miljööst või kellel tema enese huvides ei ole lubatud jääda sellesse keskkonda, on õigus riigi erilisele kaitsele ja abile.

2. Osalisriigid kindlustavad vastavalt oma seadustele alternatiivse hoolitsuse sellise lapse eest.

3. Sellise hoolitsuse hulka peab muuhulgas kuuluma kasulapse võtmine, Islami seaduste kafalah, adopteerimine või vajadusel sobivatesse lasteasutustesse paigutamine. Lõpptulemust silmas pidades peab pöörama vajalikku tähelepanu soovitavale lapse üleskasvatamise järjepidevusele ja lapse etnilisele, usulisele, kultuurilisele ja keelelisele päritolule.

Artikkel 23

1. Osalisriigid tunnistavad, et vaimse või füüsilise puudega laps peab elama täisväärtuslikku ja rahuldavat elu tingimustes, mis tagavad eneseväärikuse, soodustavad enesekindluse kujunemist ja võimaldavad lapsel ühiskonnas aktiivselt osaleda.

2. Osalisriigid tunnustavad puudega lapse õigust erihoolitsusele, ergutavad ja kindlustavad olemasolevate võimaluste kohaselt abi osutamist selleks õigustatud lapsele ja neile, kes vastutavad tema hooldamise eest, kui on esitatud abisaamise avaldus ning abi vastab lapse seisundile ja lapsevanemate või hooldajate olukorrale.

3. Tunnustades puudega lapse erivajadusi, osutatakse lõikes 2 nimetatud abi võimaluse korral tasuta, võttes arvesse vanemate või hooldajate varanduslikku olukorda. Abi andes tuleb kindlustada puudega lapsele tõhus juurdepääs haridusele, väljaõppele, tervise kaitsele, rehabilitatsiooniteenustele, töölasele ettevalmistamisele ja puhkamisvõimalustele niisugusel viisil, et laps saaks võimalikult täielikult osa võtta ühiskondlikust elust ja abi aitaks kaasa tema individuaalsele arengule, kaasa arvatud tema kultuurilisele ja vaimsele arengule.

4. Osalisriigid arendavad rahvusvahelise koostöö vaimus kohase informatsiooni vahetamist haiguste vältimise ning puuetega laste arstliku, psühholoogilise ja funktsionaalse ravi kohta, kaasa arvatud taastusravi, hariduse ja kutseteeninduse meetodite kohta käiva informatsiooni levitamine ja sellele juurdepääsu tagamine, et võimaldada osalisriikidel parendada oma võimalusi ja oskusi ning avardada kogemusi nendel aladel. Eriti tuleb arvestada arengumaade vajadusi.

Artikkel 24

1. Osalisriigid tunnustavad lapse õigust võimalikult heale tervisele ning ravivahenditele ja tervise taastamisele. Osalisriigid püüavad tagada, et ükski laps ei jääks ilma õigusest niisugustele tervishoiuteenustele.

Artikkel 27

1. Osalisriigid tunnustavad iga lapse õigust eluasemele, mis vastaks lapse kehalisele, vaimsele, hingelisele, kõlbelisele ja sotsiaalsele arengule.

2. Vanema(te) või teiste lapse eest vastutavate isikute esmane kohustus on tagada vastavalt oma võimetele ja rahalistele võimalustele lapse arenguks vajalikud elutingimused.

3. Osalisriigid võtavad vastavalt oma riigi tingimustele ja võimalustele tarvitusele asjakohased abinõud vanemate ja teiste lapse eest vastutavate isikute toetamiseks selle õiguse elluviimisel ja vajaduse korral annavad materiaalselt abi ning toetavad programme, eriti toitlustamise, riietamise ja peavarju küsimustes.

4. Osalisriigid rakendavad kõiki vastavaid abinõusid, et tagada lapse ülalpidamine tema vanemate või teiste lapse eest materiaalselt vastutavate isikute poolt, seda nii osalisriigis kui ka välismaal. Eriti kui lapse eest materiaalselt vastutav isik ei ela lapsega samas riigis, aitavad osalisriigid kaasa nii ühinemisele rahvusvaheliste kokkulepetega või selliste lepete sõlmimisele kui ka muude kohaste korralduste tegemisele.

Artikkel 28

1. Osalisriigid tunnustavad lapse õigust haridusele. Pidades silmas selle õiguse järjekindlat elluviimist ja lähtudes võrdsete võimaluste printsiibist, nemad omalt poolt:

a) teevad alghariduse kõigile kohustuslikuks ja tasuta kättesaadavaks;

b) soodustavad keskhariduse eri vormide arendamist, kaasa arvatud üld- ja kutseharidus, tehes need igale lapsele kättesaadavaks, ning rakendavad selliseid abinõusid, nagu tasuta hariduse juurutamine ja vajaduse korral rahalise abi andmine;

c) teevad kõrghariduse kõikide vastavate vahenditega kättesaadavaks kõigile vastavalt nende võimetele;

d) teevad hariduse ja erialase ettevalmistamise informatsiooni ja juhendmaterjalid kättesaadavaks kõigile lastele;

e) rakendavad meetmeid, mis tagaksid korrapärase koolikohustuse täitmise ja väljalangevuse vähendamise.

2. Osalisriigid rakendavad kõiki vajalikke abinõusid, et distsipliin koolis vastaks lapse inimväärikusele ja oleks kooskõlas käesoleva konventsiooniga.

3. Osalisriigid arendavad rahvusvahelist koostööd haridusküsimustes ja aitavad sellele kaasa, pidades eelkõige silmas harimatuse ja kirjaoskamatusse likvideerimist kogu maailmas, ning hõlbustavad juurdepääsu teaduslikele ja tehnilistele teadmistele ning tänapäeva õpetamismeetoditele. Sellega seoses tuleb eriti arvestada arengumaade vajadusi.

Artikkel 32

1. Osalisriigid tunnustavad lapse õigust olla kaitstud majandusliku eksploateerimise eest ja töö eest, mis on ilmselt ohtlik või segab hariduse omandamist või on kahjulik lapse tervisele, kehalisele, vaimsele, hingelisele, kõlbelsele ja sotsiaalsele arengule.

2. Osalisriigid võtavad tarvitusele seadusandlikud, administratiivsed, sotsiaalsed ja kasvatuslikud abinõud kindlustamaks selle artikli sätete täitmist ja, arvestades teistes rahvusvahelistes dokumentides esitatud asjakohaseid sätteid, rõhutavad eriti:

- a) vanuse alammäära või –määrade arvestamist töölevõtmisel;
- b) vajalike nõuete esitamist tööaja kestusele ja töötingimustele;
- c) vastavate karistuste või teiste sanktsioonide ettenägemist, et tagada käesoleva artikli efektiivne täitmine.

Artikkel 33

Osalisriigid rakendavad abinõusid, kaasa arvatud seadusandlikud, administratiivsed, sotsiaalsed ja kasvatuslikud vahendid, et kaitsta lapsi narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadusvastase kasutamise eest, nagu on sätestatud vastavates rahvusvahelistes lepingutes, ning vältida laste ärakasutamist niisuguste ainete ebaseaduslikul tootmisel ja nendega äritsemisel.

Artikkel 34

Osalisriigid kohustuvad kaitsma last igasuguse seksuaalse eksploateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest. Selleks võtavad osalisriigid tarvitusele vastavad riiklikud, kahe- ja mitmepoolsed abinõud vältimaks:

- a) lapse ahvatlemist või sundimist osalema ükskõik millises ebaseaduslikus seksuaaltegevuses;
- b) lapse kasutamist prostituudina või mõnel muul ebaseaduslikul seksuaalsel eesmärgil;
- c) laste kasutamist pornograafilistes etendustes ja materjalides.

Artikkel 35

Osalisriigid rakendavad kõiki riiklikke, kahe- ja mitmepoolseid abinõusid, et vältida lapseröövi, laste müümist või nendega kaubitsemist mis tahes eesmärgil või vormis.

Artikkel 36

Osalisriigid kaitsevad last kõigi muude lapse heaolu kahjustavate eksploateerimisvormide eest.

Artikkel 37

Osalisriigid kindlustavad, et:

- a) ükski laps ei satuks piinamise või mõne muu julma, ebainimliku või alandava kohtlemise või karistuse ohvriks. Alla 18aastasele kuriteo toime pannud isikule ei kohaldata surmanuhtlust ega eluaegset vanglakaristust ilma vabanemisvõimaluseta;

b) üheltki lapselt ei või ebaseaduslikult või meelevaldselt võtta tema vabadust. Lapse vahi alla võtmine, kinnipidamine või vangistamine peab olema kooskõlas seadustega ja seda rakendatakse ainult viimase abinõuna ja võimalikult lühiajaliselt;

c) iga vabadusest ilma jäetud last tuleb kohelda inimlikult ja lugupidamisega üksikisiku sünnipärase inimväärikuse vastu viisil, mis arvestaks sellealase isiku vajadusi. Iga laps, kellelt on võetud vabadus, lahutatakse täiskasvanutest juhul, kui see pole lapse huvidega vastuolus, ja talle jääb õigus säilitada kontakt oma perekonnaga kirjavahetuse ja kokkusaamiste kaudu, välja arvatud eriolukordades;

d) igal vabaduse kaotanud lapsel on õigus viivitamatult saada seaduslikku ja muud vajalikku abi ning tal on õigus vaidlustada vabadusekaotuse seaduslikkust kohtu või teiste kompetentsete, sõltumatute ja erapooletute ametivõimude ees ja nõuda asja viivitamatut otsustamist.

Artikkel 38

1. Osalisriigid kohustuvad austama ja kindlustama, et peetaks kinni relvakonfliktide puhul nende suhtes kohaldatava rahvusvahelise humanitaarõiguse sätetest, mis on olulised lapse seisukohast.

2. Osalisriigid võtavad kõik võimalikud meetmed, et vältida alla 15aastaste laste otsest osavõttu sõjategevusest.

3. Osalisriigid hoiduvad oma relvajõududesse värbamast alla 15aastaseid isikuid. Värvates relvajõududesse isikuid, kes on vähemalt 15aastased, kuid kes ei ole veel saanud 18aastaseks, püüavad osalisriigid eelistada neist vanimaid.

4. Vastavalt rahvusvahelises humanitaarõiguses sätestatud kohustusele kaitsta tsiviilelanikkonda relvakonfliktides rakendavad osalisriigid kõiki võimalikke abinõusid, et tagada kaitse ja hoolitsus neile lastele, kelle elu mõjutab sõjaline konflikt.

Artikkel 39

Osalisriigid rakendavad vajalikke abinõusid, et kaasa aidata mis tahes viisil hooletusse jäetud, ekspluateerimise, kuritarvitamise, piinamise või muu julmuse, ebainimliku kohtlemise või relvakonflikti ohvriks langenud lapse psühholoogilisele ja kehalisele paranemisele ning ühiskonda tagasipöördumisele. Niisugune paranemine ja reintegratsioon peab toimuma lapse tervist, enesest lugupidamist ja eneseväärikuse taastumist soodustavas keskkonnas.

Artikkel 40

1. Osalisriigid tunnustavad, et igal lapsel, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või kes leitakse süüdi olevat kriminaalseaduse rikkumises, on õigus sellisele kohtlemisele, mis arvestab lapse väärikustunnet ja väärtushinnanguid, suurendab lapse austust inimõiguste ja teiste inimeste põhivabaduste vastu ning arvestab lapse vanust ja toetab lapse ühiskonda reintegreerimise taotlust ning tema omandatavat konstruktiivset osa ühiskonnas.

2. Selleks, võttes arvesse asjakohastes rahvusvahelistes dokumentides sätestatud tingimusi, kindlustavad osalisriigid, et:

a) mitte ühtegi last ei kahtlustata, süüdistata ega leita süüdi olevat kriminaalseaduse rikkumises mingi teo või tegevusetusega, mis selle toimepanemise ajal kehtinud siseriikliku või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud kuritegu;

b) igal lapsel, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kriminaalseaduse rikkumises, on vähemalt järgmised garantiid:

i) ta loetakse süütuks seni, kuni süü pole seaduse kohaselt tõendatud;

ii) teda informeeritakse kohe ja üksikasjalikult tema vastu esitatud süüdistusest, et siis vajadusel vanemate või seaduslike hooldajate kaudu saada seaduslikku või muud vastavat abi kaitse ettevalmistamisel ja kaitsmisel;

iii) asja peab viivitusega otsustama pädev, sõltumatu, erapooletu ametivõim või kohtuorgan ausa asja arutamiseks vastavalt seadusele, kaitsja või muu kohase esindaja juuresolekul, välja arvatud juhul, kui leitakse, et see ei ole lapse parimates huvides, eriti arvestades lapse vanust või olukorda, tema vanemaid või seaduslikke hooldajaid;

iv) last ei sunnita tunnistusi andma ega end süüdi tunnistama; tal on õigus küsitleda või lasta küsitleda vastaspoole tunnistajaid ja saavutada omapoolsete tunnistajate kohalekutsumine ja küsitlemine võrdsetel alustel;

v) kui leitakse, et laps on rikkunud kriminaalseadust, on tal õigus vastavalt seadusele see otsus ja kõik selle alusel rakendatavad abinõud lasta läbi vaadata kõrvemal, pädeval, sõltumatul ja erapooletul ametivõimul või kohtuorganil;

vi) lapsel on õigus kasutada tasuta tõlgi abi, kui ta ei mõista või ei räägi kasutatavat keelt;

vii) kogu menetluse käigus austatakse lapse õigust privaatsusele.

3. Konventsiooni osalisriigid püüavad edendada nende laste, keda kahtlustatakse, süüdistatakse või leitakse süüdi olevat kriminaalseaduse rikkumises, suhtes kohaldatavate seaduste ja protseduuride koostamist, ametivõimude ja asutuste rajamist, eriti:

a) vanuse alammäära kehtestamist, alla mida loetakse laps kriminaalseadust mitte rikkunuks;

b) kus vähegi võimalik ja soovitav, selliste laste puhul muude, kohtuväliste meetmete võtmist, tingimusel et täielikult austatakse inimõigusi ja tagatakse lapsele seaduslik kaitse

4. Lastele tuleb teha kättesaadavaks mitmesugused abinõud, nagu hooldus, suunamine, järelevalve, nõustamine, katseaeg, tugiperekond, hariduse ja kutseõpetuse programmide rakendamine ja muud alternatiivid hooldusasutustele, et tagada lastele selline kohtlemine, mis garanteeriks nende heaolu ja oleks vastavuses nii nende olukorraga kui ka nende poolt toime pandud õiguserikkumisega.

PUUETEGA INIMISESTE ÕIGUSTE KONVENTSIOON (2006)

Artikkel 3 - Üldpõhimõtted

Konventsiooni põhimõtted on järgmised:

- a) austus inimeste loomupärase väärikuse, individuaalse autonoomia, sealhulgas vabaduse ise oma valikuid langetada, ja iseseisvuse vastu;
- b) mittediskrimineerimine;
- c) täielik ja tõhus osalemine ja kaasatus ühiskonnas;
- d) austus erinevuste vastu ning puuetega inimeste tunnustamine inimeste mitmekesisuse ja inimkonna osana;
- e) võrdsed võimalused;
- f) juurdepääsetavus;
- g) meeste ja naiste võrdsus;
- h) austus puuetega laste arenevate võimete vastu ning austus puuetega laste õiguse vastu säilitada oma identiteet.

Artikkel 7 – Puuetega lapsed

1. Osalisriigid võtavad kõiki vajalikke meetmeid, et tagada puuetega lastele kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielik teostamine teiste lastega võrdsetel alustel.
2. Kõigis puuetega lastega seotud tegevustes tuleb esikohale seada lapse parimad huvid.
3. Osalisriigid tagavad, et puuetega lastel on õigus vabalt väljendada oma seisukohti kõigis neid puudutavates küsimustes ja nende seisukohtadele omistatakse vajalikul määral kaalu, arvestades nende vanust ja küpsust teiste lastega võrdsetel alustel ning et nad saavad selle õiguse teostamiseks oma puudele ja vanusele vastavat abi.

ÜRO LASTE ASENDUSHOOLDUSE JUHISED (2010)

Asendushooldus

11. Kõik asendushooldusega seotud otsused peaksid täiel määral arvesse võtma soovitatavat eesmärki jätta laps oma tavapärasele elukohale nii lähedale kui võimalik, et hõlbustada kontakti perekonnaga ja võimalikku perre naasmist ning võimalikult vähe häirida lapse hariduse omandamist ning kultuuri- ja seltsielu.
12. Lapse asendushooldust (sealhulgas mitteformaalset) puudutavad otsused peavad arvestama seda, kui oluline on tagada lastele stabiilne kodu ning vastata põhilisele vajadusele omada turvalist ja püsivat kiindumussuhet hooldajatega.
13. Lapsi tuleb alati kohelda väärikalt ja lugupidamisega ning kaitsta neid tõhusalt kuritarvitamise, hooletussejätmise ja kõikide ärakasutamise viiside eest. Kaitse peavad tagama kas hooldajad, eakaaslased või kolmandad osapooled olenemata sellest, mis laadi hooldusvormiga on tegemist.
14. Lapse perest eraldamine peaks olema kõige viimane meede ja kui võimalik, peaks see olema ajutine ning nii lühiajaline kui võimalik. Perekonnast eraldamise otsus tuleks regulaarselt üle vaadata ja lapse huvides on vanemate hoole alla naasmine koheselt, kui perest eraldamise põhjused on kas lahenenud või ära langenud, arvestades punktis 49 mainitud kriteeriume.
15. Rahaline või materiaalne vaesus või muud vaesusele omistatavad tingimused ei tohiks kunagi olla ainsaks õigustuseks lapse perekonnast eraldamiseks, asendushooldusele paigutamiseks või perekonda tagasipaigutamise vältimiseks, kuid neid tuleks käsitleda signaalina, et perekonnale on vaja pakkuda asjakohast toetust.
16. Tuleb jälgida, et edendataks ja kaitstaks kõiki muid vanemliku hoolitsuseta laste õigusi, sealhulgas õigust haridusele, tervishoiule ning muudele põhilistele teenustele, samuti õigust identiteedile, usuvabadusele, keelele ning omandi- ja pärandiõiguse kaitsele.

ÜRO MIINIMUMREEGID ALAEALISTE KRIMINAALMENETLUSE KOHTA „PEKINGI REEGLID“ (1985)

8. Õigus eraelu puutumatusetele

8.1 Kõikides etappides tuleb austada alaealiste õigust eraelu puutumatusetele, et vältida talle kahju tekitamist põhjendamatu avaliku tähelepanu või sildistamise kaudu.

8.2 Põhimõtteliselt ei või avaldada mingit teavet, mis võimaldab alaealise õigusrikkuja isikut kindlaks teha.

Kommentaar

Reegel nr. 8 rõhutab alaealise õigust eraelu puutumatusetele. Noored inimesed on eriti haavatavad häbimärgistamisele. Kriminoloogiline uurimistöö sildistamise protsessi kohta on andnud tõendeid (erinevatest) kahjustavatest mõjudest, mis tulevad püsivalt noore inimese „õiguserikkuja“ või „kurjategijana“ identifitseerimisest.

Reegel nr.8 rõhutab alaealise negatiivsete mõjude eest kaitsmise tähtsust, mis võib kaasneda massimeedias kaasuse kohta käiva informatsiooni avaldamisega (näiteks noorte kurjategijate nimed – olgu nad väidetavad kurjategijad või kuriteos süüdi mõistetud). Isiku huvisid tuleb hoida ja kaitsta, vähemalt põhimõtteliselt. (Reegli nr. 8 üldist sisu täpsustatakse reeglis nr. 21)

10. Algne kontakt

10.1 Alaealise tabamisel teatatakse sellest koheselt tema vanemaid või eestkostjat, ja kui see ei ole võimalik, teavitatakse vanemaid või eestkostjat võimalikult lühikese aja jooksul.

10.2 Kohtunik või muu kompetentne ametnik või organ arutab ilma viivitusega vabanemist.

10.3 Kontakte korrakaitseasutuste ja alaealiste seaduserikkujate vahel organiseeritakse viisil, mis austab alaealise õiguslikku seisundit, toetab alaealise heaolu ja hoidub talle kahju tegemast kaasuse üksikasjadega arvestades.

Kommentaar

Reegel nr. 10.1 sisaldub põhimõtteliselt kinnipeetavate kohtlemise miinimumnõuete reeglis nr. 92.

Vabastamise küsimust (reegel 10.2) arutab viivitusega kohtunik või muu kompetentne ametnik. Viimane viitab ükskõik mis isikule või institutsioonile selle laiemas mõttes, kaasa arvatud kogukondlikule ametile või politseiasutusele, kel on võim arreteeritud isikut vabastada. (Vaata ka kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 9 lõiku 3.)

Reegel nr. 10.3 tegeleb mõnede menetluse peamiste aspektidega ja politsei ja muu korrakaitse poolse käitumisega alaealiste kuritegude puhul. „Kahju tegemast hoidumine“ on küll paindlik sõnastus ja kaasab mitmeid võimalikke läbimisviise (näiteks karmi keelekasutust, füüsilist vägivalda või looduselementide kätte jätmist). Alaealist puudutavas õigusemõistmise protsessis osalemine võib iseenesest alaealistele „kahju teha“; fraasi „kahju tegemast hoidumine“ tuleks tõlgendada laialt, seega tehes alaealisele võimalikult vähe kahju, kuid ka võimalikult vähe lisa- või põhjendamatu kahju. See on iseäranis tähtis esialgsel kontaktil korrakaitseasutustega, mis võib sügavalt mõjutada

alaealise suhtumist riiki ja ühiskonda. Veel enam, iga järgneva sekkumise edu sõltub esialgsest kontaktist. Kaastunne ja lahke kuid kindel lähenemine on neis situatsioonides olulised.

11. Diversioon (kohtu vältimine)

11.1 Kus sobilik, arvestatakse alaealiste seaduserikkujatega seoses võimalust tegeleda nendega ilma ametlikku kohtuprotsessi kaasamata; viidatud reeglis 14.1.

11.2 Politseinikel, prokuröridel ja teistel alaealiste kaasustega tegelevatel institutsioonidel on volitus sellised juhtumid vastavalt oma äranägemisele ilma ametlikku protsessi kaasamata välja visata, arvestades selleks vastavates õigussüsteemis ette nähtud kriteeriume ja samuti koskõlas reeglites sätestatud põhimõtetega.

11.3 Iga diversiooni juhtum, millega kaasneb viitamine vastava ühiskondliku või muu ameti poole vajab alaealise või tema vanemate või eestkostja nõusolekut eeldusel, et taotluse esitamisel vaatab pädev ametijõud juhtumi viitamise üle.

11.4 Selleks, et võimaldada alaealiste juhtumite välja viskamist vastavalt oma äranägemisele, tuleb teha pingutusi selliste ühiskondlike programmide tarbeks nagu suunamine, järelevalve, hüvitis ja ohvrite kompensatsioon.

Kommentaar

Diversiooni, kaasa arvatud kriminaalkohtumenetlusest eemaldamist ja sageli ühiskondliku toetuse teenustesse suunamist kasutatakse üldsiselt ametlikult ja ka mitteametlikult mitmetes õigussüsteemides. Selle praktika eesmärk on järgneva alaealiste kohtumenetluse negatiivsete mõjude ärahoidmine (näiteks süüdimõistmise ja karistuse stigma). Mitmel juhul oleks parim reaktsioon mitte-sekkumine. Seega, alguses oleks diversioon ilma alternatiivsetele (sotsiaalsetele) teenustele viitamisetä parim reaktsioon. See on nii iseäranis juhtumitel, kus rikkumine ei ole tõsise iseloomuga ja kus perekond, kool või mõni muu mitte-ametlik sotsiaalset kontrolli pakkuv asutus on juba reageerinud või tõenäoliselt reageerib sobival ja konstruktiivsel moel.

Nagu sätestatud reeglis 11.2, võivad diversiooni kasutada igas otsusetegemise staadiumis kas politsei, prokurör või teised ametijõud nagu näiteks kohtud, tribunalid, kolleegiumid või nõukogud. Seda võib kasutada kas üks amet, mitu ametit või kõik ametid vastava süsteemi reeglite ja poliitika kohaselt, ning kooskõlas käesolevate reeglitega. Diversioon ei pruugi ilmtingimata piirduda väikeste juhtumite, tehes seega sellest tähtsa vahendi.

Reegel 11.3 rõhutab tähtsat nõuet – et soovitatud diversioonmeetme(te) tarbeks vaja on noore seaduserikkuja (või tema vanema või eestkostja) nõusolekut. (Diversioon üldkasulikule tööle ilma vastava nõusolekuta oleks sunniviisilise töö kaotamise konventsiooni rikkumine.)

Sellegipoolest, selline nõusolek ei tohiks olla vaidlustamatu, kuna seda võidakse anda alaealise poolt ka puhtast meeleheitest. Reegel rõhutab, et tuleks olla hoolikas, et minimeerida võimalikku sundust ja hirmutust diversiooni protsessi kõigil tasanditel. Alaealised ei peaks tundma end survestatuna (näiteks selleks, et vältida kohtus esinemist) või olla survestatud diversiooni programmidega nõustumisel. Seega soovitatakse, et tuleks ette võtta meetmeid, millega objektiivselt hinnata

kaasatud noorte seaduserikkujate meelestatust „pädeva ametijõu poolt taotluse esitamisel“.
(„Pädev ametijõud“ võib erineda reeglis 14 mainitud ametijõust.)

Reegel 11.4 soovib pakuda mõistlikke alternatiive alaealise kohtumõistmise protsessile ühiskondlike diversioonide näol.

ÜRO SUUNISED ALAEALISTE KURITEGEVUSE ENNETAMISE KOHTA (RIYADHI SUUNISED) (1990)

C. Ühiskond (kogukond)

32. Ühiskondlikke teenuseid ja programme, mis vastavad noorte erivajadustele, probleemidele ja huvidele ja mis pakuvad ka sobivat nõustamist ja juhtimist noortele ja nende peredele, tuleks arendada või tugevdada kui nad on juba olemas.

33. Kogukonnad peaksid arendama või tugevdama (kui nad juba olemas on) suurt hulka noortele mõeldud kogukondlikke toetusmeetmeid, kaasa arvatud kogukonna arenduskeskusi, vabaaja rajatise ja teenused, millega reageerida sotsiaalse tõrjutuse ohus laste eriprobleemidele. Nende abimeetmete rajamisel tuleks tagada austus isikute isiklike õiguste vastu.

34. Tuleks püstitada erirajatised, et tagada piisav peavari noortele, kes ei saa enam kodus elada või kellel ei ole enam kodu.

35. Igasuguseid teenuseid ja abimeetmeid tuleks tagada, et tegeleda raskustega, mida noored kogevad täiskasvanuikka jõudes. Sellised teenused peaksid sisaldama eriprogramme noortele narkootikumide kuritarvitajatele, mis keskendusid hooldusele, nõustamisele, abistamisele ja teraapiapõhiste sekkumistele.

36. Valitsused peaksid andma vabatahtlike organisatsioonidele, mis pakuvad noortele teenuseid rahalist ja muud toetust.

...

D. Massimeedia

40. Tuleks julgustada massimeediat tagama olukorda, kus noorel inimesel on juurdepääs infole ja materjalidele mitmest siseriiklikust ja rahvusvahelisest allikast.

41. Massimeediat tuleks julgustada kajastama noorte tehtud positiivset panust ühiskonda.

42. Massimeediat tuleks julgustada levitama infot noori puudutavate teenuste, rajatiste ja võimaluste kohta ühiskonnas.

43. Massimeediat üldiselt, ja televisiooni ja filmimeediat iseäranis, tuleks julgustada pornograafia, narkootikumide ja vägivalda kujutamise minimeerimisel, ja vägivalda ja eksploateerimise negatiivsel kujutamisel, ja samuti (eriti laste, naiste ja inimestevaheliste) alandavate kujutamiste vältimisel, ning võrdsete põhimõtete ja rollite edendamisel.

44. Massimeedia peaks olema teadlik oma ulatuslikust sotsiaalsest rollist ja vastutusest, ja samuti oma mõjust noorte narkootikumide ja alkoholi väärarvituse suhtluses. Massimeedia peaks kasutama oma võimu narkootikumide väärarvituse ärahoidmiseks edastades tasakaalustatud

lähenemise kaudu ühtseid sõnumeid. Tuleks edendada tõhusad narkootikumide kasutuse kohta käivaid kampaaniaid kõigil tasanditel.

ÜRO REEGLID KINNIPIDAMISKOHAS VIIBIVATE ALAEALISTE KAITSE KOHTA „HAVANA REEGLID“ (1990)

E. Haridus, kutsekoolitus ja töö

38. Igal koolikohustusealisel alaealisel on õigus haridusele, mis vastab tema vajadustele ja võimetele ja on valmistab teda ette ühiskonda tagasi pöördumiseks. Sellist haridust tuleks tagada väljaspool kinnipidamisasutust ühiskondlikes koolides miliganes võimalik, ning, igal juhul kvalifitseeritud õpetajate poolt riigi haridussüsteemi integreeritud programmide kaudu, et alaealised võiksid peale vabastamist ilma probleemideta haridusteed jätkata. Kinnipidamisasutuse juhatus peaks erilist tähelepanu pöörama võõrast päritolu või eriliste kultuuriliste või etniliste vajadustega alaealiste haridusele. Kirjaoskamatusel või kognitiivsete või õpiraskustega alaealistel peab olema õigus eriharidusele.

39. Kohustuslikust koolieast väljunud alaealistel peaks olema lubatud ja neid peaks julgustama oma haridust jätkama ning tuleks teha pingutusi tagamaks nende juurdepääsu sobivatele haridusprogrammidele.

40. Kinnipidamise all viibivatele alaealistele antud diplomid või haridustunnistused ei tohiks ühelgi moel märku anda sellest, et alaealist on kinnipidamisasutuses hoitud.

41. Iga kinnipidamisasutus peaks pakkuma juurdepääsu raamatukogule, milles on alaealistele sobilikke õpetuslikke ja meelelahutuslikke raamatuid ja ajakirju; ning neid tuleks julgustada seda täies mahus kasutama.

42. Igal alaealisel peab olema õigus omandada kutseharidust elukutsetes, millel on potentsiaali teda tulevaseks töökohaks ette valmistada.

43. Võttes nõetekohaselt arvesse kutse valikut ja institutsionaalse juhtimise nõudeid, peaksid alaealised saama valida mis laadi tööd nad teha tahavad.

44. Noortele, kellelt on võetud vabadus, peaksid kehtima kõik siseriiklikud ja rahvusvahelised lapstööjõule ja noortele töötajale kehtivad standardid.

45. Kui võimalik, peaks alaealistele tagama lisaks kutseharidusele võimalust teostada tasustatud tööd, ja kui võimalik, siis kohalikus kogukonnas, et toetada kogukonda tagasipöördumisel sobiva töö leidmise võimalust. Töö peaks tagama sobivat koolitust, millest oleks alaealisel vabanemisel kasu. Kinnipidamisasutuses pakutava töö korraldus ja meetodid peaksid võimalikult lähedalt meenutama kogukonnas tehtavat tööd, et valmistada alaealisi ette tingimusteks normaalses tööelus.

46. Igal tööd tegeval alaealisel peaks olema õigus õiglasele tasule. Alaealise huvid ja tema kutsekoolitus ei tohiks alluda eesmärgile teenida kinnipidamisasutusele või kolmandale osapoolle kasumit. Osa alaealise teenistusest tuleks kõrvale panna alaealise säästudeks, mis talle vabastamisel üle antakse. Alaealisel peaks olema õigus kasutada teenitud raha, et osta asju enda isiklikuks tarbeks või et kompenseerida tema rikkumisega vigastatud ohvrit või et saata raha väljaspool kinnipidamisasutust asuvale perele või teistele isikutele.

J. Kontaktid laiemal kogukonnaga (ühiskonnaga)

59. Alaealistele tuleb tagada kõik meetmed tagamaks piisavat suhtlust välismaailmaga, mis on oluline osa õigusest õiglasele ja inimlikule kohtlemisele ja valmistab alaealist ette ühiskonda tagasi pöördumiseks. Alaealistel peab olema lubatud suhelda oma pere, sõprade ja muude isikutega või väljaspoolsete hea mainega organisatsioonide esindajatega, lahkuda kinnipidamisasutusest kodu ja perekonna külastamise eesmärgil, ja saada eriluba, et lahkuda kinnipidamisasutusest hariduslikel, kutse või muudel tähtsatel põhjustel. Kui alaealine kannab karistust, tuleb väljaspool kinnipidamisasutust veedetud aeg lugeda osaks tema karistuse kandmise ajast.

60. Igal alaealisel peab olema õigus regulaarsetele ja sagedastele külalistele, põhimõtteliselt kord nädalas ja mitte harvemini kui kord kuus, vastavalt tingimustele, mis vastavad alaealise privaatsuse, kontakti ja piiramatu pere ja kaitjaga suhtlemise vajadusele

61. Igal alaealisel peab olema õigus vähemalt kaks korda nädalas suhelda kirja või telefoni teel tema poolt valitud isikuga, kui see õigus pole just seadusega piiratud, ja teda tuleb vastavalt vajadusele abistada selle õiguse kasutamisel. Igal alaealisel peab olema õigus saada kirju.

62. Alaealistel peab olema võimalus end regulaarselt informeerida uudistest lugedes ajalehti, ajakirju või teisi väljaandeid; raadiotelevisioonile ja filmidele juurdepääsu kaudu, ning teda huvitava seadusliku klubi või organisatsiooni esindaja külastuste kaudu.

K. Piirangud fikseerimisele ja jõu kasutamine

63. Ohjeldusmeetmete ja jõu rakendamine ükskõik mis eesmärgil on keelatud, välja arvatud reeglis 64 sätestatud juhtudele.

64. Ohjeldusmeetmeid ja jõudu võib kasutada vaid erakordsetel juhtudel, mil kõik teised kontrollimeetmed on ammendatud ja läbi kukkunud, ja ainult otsese volituse alusel ning seaduses ja määruses sätestatud viisil. Need ei tohi alandada ega häbistada ja neid tuleb kasutada piirangutega ning ainult lühemat võimalikku aega. Direktori käsul võidakse selliseid vahendeid kasutada selleks, et hoida alaealist ära endale vigastusi tekitamast, tekitamast vigastusi teistele või tõsiselt kahjustamast omandit. Sellistel juhtudel peaks direktor koheselt konsulteerima meditsiinilise ja muu asjassepuutuva personaliga ja raporteerima kõrgeimale administratiivsele juhile.

65. Relvade kandmine ja kasutamine personali poolt on keelatud kõigis asutustes, kus hoitakse kinni alaealisi.

L. Distsiplinaarmenetlus

66. Kõik distiplinaarsed meetmed ja menetlused peavad säilitama turvalisuse huvi ja korrapäraselt ühiskondlikku elu, ja toetama alaealise väärikuse säilitamist ja hooldeasutuse hoolduse põhimõtet, nimelt, sisendada õiglustunnet, austust iseenda ja iga inimese põhiliste õiguste vastu.

...

ÜRO SUUNISED ÕIGUSEMÕISTMISEKS ASJADES, MILLE PUHUL LAPSED ON KURITEO OHVRID JA TUNNISTAJAD (2005)

III. Põhimõtted

8. ... a) Väärikus. Iga laps on erakordne ja väärtuslik inimene ja tema isiklikku väärikust, erivajadusi, huvisid ja eraelu tuleb austada ja kaitsta;

b) Mittediskrimineerimine. Igat last tuleb kohelda õiglaselt ja võrdselt, hoolimata tema, tema vanema või seadusliku hooldaja rassist, nahavärvist, soost, keelest, usust, poliitilistest või muudest seisukohtadest, rahvuslikust, etnilisest või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust seisundist, puudest või sünnipärasest või muust staatusest;

c) Lapse huvid. Süüdistatavate ja süüdimõistetud seaduserikkujate õigusi tuleb kaitsta, kuid igal lapsel on ka õigus sellele, et esikohale seatakse tema huvid. Selle alla kuulub õigus kaitsele ja harmoonilisele arengule...

...

d) Osalemisõigus. Igal lapsel on vastavalt siseriiklikule menetlusõigusele õigus väljendada oma vaateid, arvamusi ja uskumisi vabalt ja oma sõnadega, ja panustada eriti tema elu mõjutavatesse otsustesse, kaasa arvatud kohtumenetluse käigus öeldusse, ja õigus kuulda võetud saada vastavalt tema võimetele, vanusele, intellektuaalsele küpsusele ja arenevatele võimetele.

V. Õigus olla koheldud austuse ja kaastundega

10. Lapsohvreid ja tunnistajaid tuleb kohelda hoolitsusega ja tundlikult kogu menetluse vältel, võttes arvesse nende isiklikku olukorda ja vahetuid vajadusi, vanust, sugu, puuet ja küpsuse taset ning täielikult austades nende füüsilist, vaimset ja moraalselt puutumatust.

11. Igat last tuleb kohelda indiviidina, kel on individuaalsed vajadused, soovid ja tunded.

12. Lapse eraellu sekkumine peab piirduma minimaalse vajaliku sekkumisega, säilitades samas kõrged tõendite kogumise standardid selleks, et tagada kohtumenetluse õiglane ja erapooletu tulemus.

13. Selleks, et vältida lapsele põhjustatavaid edasisi raskusi, peavad intervjuusid, läbivaatusi ja teisi uuringu vorme läbi viima koolitatud spetsialistid, kes teevad oma tööd tundlikult, aupaklikult ja põhjalikult.

14. Kõiki juhistes kirjeldatud läbimisi tuleks läbi viia tundlikult ja lapsega arvestavalt, sobivas keskkonnas, mis võimaldab arvesse võtta lapse erivajadusi vastavalt tema võimetele, vanusele, intellektuaalsele küpsusele ja arenevatele võimetele. Need peaks ka toimuma keeles, mida laps kasutab ja mõistab.

ÜRO ALUSPÕHIMÕTTED JÕU JA TULIRELVADE KASUTAMISE KOHTA ÕIGUSKAITSETÖÖTAJATE POOLT (1990)

Eelsätted

9. Õiguskaitsetöötajad ei või kasutada tulirelvi isikute vastu välja arvatud enesekaitseks või selleks, et kaitsta teisi otsese surma- või tõsise vigastuse ohu eest, et ära hoida iseäranis ohtliku kuritöö toimepanemist, millega kaasneb tõsine oht elule, et arreteerida sellist ohtu kujutavat inimest, kes hakkab võimudele vastu, või et ära hoida tema põgenemine, ja ainult siis, kui vähem ekstreemsed meetmed on nende eesmärkide saavutamiseks ebapiisavad. Igal juhul on taotluslik surmav tulirelvade kasutamine lubatud ainult kui see on rangelt paratamatu selleks, et kaitsta elu.

ÜRO SUUNISED PROKURÖRIDE ROLLI KOHTA (1990)

Roll kriminaalmenetluses

10. Prokuratuur on rangelt eraldatud kohtulike ülesannete täitmisest.

11. Prokurörid täidavad kriminaalmenetluses aktiivset rolli, kaasa arvatud prokuröri institutsiooni rolli, ja kus volitatud seaduse või kohaliku praktika kaudu, kuritöö uurimisel uurimise legaalsuse järelevalve teostamist, kohtuotsuste täitmise järelevalvet ja teiste funktsioonide täitmist avalike huvide esindajana.

12. Prokurörid teostavad vastavalt seadusele oma kohustusi õiglaselt, järjepidevalt ja viivitamata ning austavad ja kaitsevad inimväärikust ja toetavad inimõigusi, seega panustades õiglase menetluse tagamisse ja kriminaalmenetlussüsteemi latusasse toimimisse.

ÜRO KOHTUNIKE SÕLTUMATUSE PÕHIMÕTTED (1985)

Kohtu sõltumatus

1. Riigi kohustus tagada kohtu sõltumatus on sätestatud põhiseaduse või siseriikliku õigusega. Kohtu sõltumatus põhimõtte austamine ja järgimine on kõigi valitsus- ja muude asutuste kohustus.

2. Kohus arutab nende ette toodud asju erapooletult, faktide põhjal ja vastavalt seadustele, ilma igasuguste piirangute, ebasoovitava mõjutamiseta, ahvaltemiseta, sundimiseta, ähvarduste ja sekkumisteta, olgu need otsesed või kaudsed ja tulnud ükskõik kust või ükskõik mis põhjusel.

3. Kohtul on pädevus kõigi kohtulike küsimuste üle ja eksklusiivne volitus otsustada, kas esitatud küsimus kuulub vastavalt seadusele tema kompetentsi alla.

4. Sobimatud ja põhjendamatud sekkumised kohtuprotsessi ei ole lubatud, samuti ei kuulu kohtuotsused ülevaatamisele. See põhimõte ei arvesta kohtulikku läbivaatust ega kohtulike karistuste leevendamist või kergendamist pädevate asutuste poolt vastavalt seadustele.

5. Igaühel on õigus juhtumise arutamisele tavalises kohtus või tribunalis kasutades kehtestatud kohtumenetlust. Tribunal, mis ei kasuta kehtestatud menetlust ei või luua asendamaks tavalistele kohtutele või tribunalidele kehtivat jurisdiktsiooni.

EUROOPA INIMÕIGUSTE JA PÕHIVABADUSTE KAITSE KONVENTSION (1950)

Artikkel 3 – Piinamise keelamine

Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.

Artikkel 8 – Õigus era- ja perekonnaelu austamisele

1. Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.
2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Artikkel 10 – Sõnavabadus

1. Igaühel on õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ning vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma ametivõimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Käesolev artikkel ei takista riikidel nõuda raadio-, televisiooni või filmiettevetelt tegevuslubasid.
2. Kuna nende vabaduste kasutamisega kaasnevad kohustused ja vastutus, võidakse selle kohta seaduses ette näha formaalsusi, tingimusi, piiranguid või karistusi, mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste maine või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks.

EUROOPA LIIDU PÕHIÕIGUSTE HARTA (2000)

Artikkel 24 – Lapse õigused

1. Lastel on õigus heaoluks vajalikule kaitsele ja hoolitsusele. Lapsed võivad vabalt väljendada oma seisukohti. Neid seisukohti võetakse arvesse lapsega seotud küsimustes vastavalt tema vanusele ja küpsusele.
2. Kõigis lastega seotud toimingutes, mida teevad avalik-õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, tuleb esikohale seada lapse huvid.
3. Igal lapsel on õigus säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja otsene kontakt oma mõlema vanemaga, kui see ei ole lapse huvidega vastuolus.

TÄIENDAVID VIITED

- UNICEF, Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child [Lapse õiguste konventsiooni rakendamise käsiraamat]
http://www.unicef.org/publications/index_43110.html
- Laste Õiguste Komitee veebileht,
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>
- Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice [Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee suuniseid lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta] (2010)
Euroopa Nõukogu lapsesõbraliku õigusemõistmise veebileht,
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/default_en.asp
- EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child [Laste õiguste edendamist ja kaitset käsitlevad ELi suunised] (2007)
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16031.07.pdf>
- Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse [Euroopa Nõukogu konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest] (2007),
https://www1.umn.edu/humanrts/instree/COE_child_protection_no-201.html
- UN Committee on the Rights of the Child General Comment No. 10 on children's rights in juvenile justice (2007) [ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 10 laste õiguste kohta alaealiste kohtumõistmises]
- UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12 on the right of the child to be heard (2009) [ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 12 lapse õiguse kohta olla ära kuulatud]
- UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 13 on the right of the child to freedom from all forms of violence (2011) [ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 13 lapse õiguse kohta olla vaba kõigist vägivalda vormidest]
- UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (2013) [ÜRO Laste Õiguste Komitee Üldkommentaari nr. 14 õiguse laste huvide esikohale seadmise kohta]
Kõik komitee üldkommentaari on kättesaadavad sellest portaalist:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11